

Hilmi Demir¹

Ortadoğu ve Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü Direktörü

İSRAİL'İN DÜRZİ POLİTİKASI

Giriş

Dürzilik, 11. yüzyılda Mısır'daki Fâtımî Halifesi Hâkim Biemrillâh döneminde, İsmâilî Şîî mezhebinin bir kolu olarak ortaya çıkmıştır. Dürzî inancı, zamanla İslam'ın ana akım öğretilerinden uzaklaşarak kendine özgü bir teoloji ve kapalı bir topluluk yapısı geliştirmiştir. Dürzîler, inançlarını gizli tutmuş ve dışarıya kapalı bir cemaat olarak yaşamışlardır. Bu özellikler, hem Sünnî hem de Şîî Müslümanlar arasında Dürzîler hakkında "sapkın mezhep" veya "İslam'dan ayrılmış topluluk" şeklinde bir algının oluşmasına yol açmıştır.²

Dürzîler, tarih boyunca hem Müslüman yönetimler hem de diğer topluluklar tarafından zaman zaman baskı, dışlanma ve şiddete maruz kalmışlardır. Osmanlı ve İngiliz Mandası dönemlerinde, Dürzîler, bölgedeki diğer topluluklarla ve merkezi otoritelerle çeşitli isyanlar, çatışmalar ve siyasi dalgalanmalar yaşamışlardır. Bu olayların arka planı, Dürzîlerin tarihsel olarak hem kendi özerkliklerini koruma çabalarından hem de bölgedeki karmaşık dini ve etnik dengelerden kaynaklanmaktadır.

Dürzîler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle Lübnan Dağları ve Suriye'nin güneyinde (bugünkü İsrail'in kuzeyinde, Golan ve Galile bölgesinde) yarı özerk bir topluluk olarak yaşamışlardır. Osmanlı yönetimiyle zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. En bilinen örneklerden biri, 19. yüzyılda Lübnan'da Dürzîler ile Mârûnîler arasında yaşanan kanlı çatışmalardır (1860 Lübnan Dağları Olayları). Bu çatışmalar, binlerce kişinin ölümüne yol açmış ve bölgedeki mezhepsel ayrışmayı derinleştirmiştir.

İngiliz Mandası döneminde Dürzîler, Filistin'deki Arap isyanlarına (özellikle 1936-1939 Büyük Arap İsyanı) genellikle mesafeli durmuş ve çoğu zaman tarafsız kalmaya

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/136>

² Philip K. Hitti - The Origins of the Druze People and Religion With Extracts from Their Sacred Writings-Columbia University Press, 2019.

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

çalışmışlardır. Bunun nedeni, hem kendi topluluklarını koruma refleksi hem de Arap milliyetçiliğiyle tam olarak bütünleşmemeleridir. Ancak, zaman zaman Dürzîler ile Arap milliyetçileri veya Yahudi yerleşimciler arasında yerel düzeyde çatışmalar da yaşanmıştır.

İsrail'in kuruluşu sırasında (1948 Arap-İsrail Savaşı), bazı Dürzî liderler ve köyler İsrail tarafında yer alırken, bazıları ise Arap tarafında kalmıştır. Bu dönemde, Dürzî köylerinde de çatışmalar ve zorunlu göçler yaşanmış olsa da, genel olarak, Dürzîler İsrail devletiyle işbirliğine en hızlı uyum sağlayan Arap topluluğu olmuştur. Bugün İsrail topraklarına yaklaşık 150.000, Suriye'de 600.000, Lübnan'da 280.000 ve Ürdün'de de 20.000 Dürzî'nin yaşadığı tahmin edilmektedir.

Dürzîlerin Filistin Meselesine Bakışı

Eduardo Wassim Aboultaif, Dürzîlerin 1948 savaşına katılımına ilişkin itirazı, Siyonist anlatıya karşı önemli bir eleştiridir. Aboulatif, Dürzîlerin Haganah'a karşı askeri faaliyetlere katılımının yoğunluğu ve sadece birkaç Dürzî'nin Siyonist kampı desteklediği gerçeği göz önüne alındığında, savaşta Dürzîlerin tutumunu değerlendiren Siyonist anlatının oldukça tartışmalı olduğunu savunur.³ 1948'e yaklaşırken, Yahudi Ajansı Dürzîlerin kendilerine karşı savaşa katılma ihtimalinden endişe duymaya başlamış ve bu olasılığı engellemek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, "Fakir Dürzîlere Yardım Derneği" gibi anti-Siyonist hareketlere karşı, Tevfik Hamdan liderliğinde bir Dürzî derneği kurulmuş ve bu dernek, Dürzîleri Filistin davasını siyasi ve askeri olarak desteklemeye çağırmıştır. Ayrıca, Yahudi Ajansı, Cabir Mu'addi'nin Siyonistlere verdiği desteği istismar ederek, Dürzîler arasında bir milis gücü kurmayı teşvik etmiştir. Ancak bu milislerin başarısız olması, Dürzîlerin Filistin davasını desteklemek için harekete geçmeye başladığının ve Siyonistlerin hedeflerine ulaşmak için Dürzîleri yönlendirme çabalarının yetersiz olduğunun bir göstergesidir.

Dürzîlerin Filistinlilere desteğini ve Siyonizme karşı aktif katılımını açıkça ortaya koyan asıl dönüm noktası, 1948 savaşıydı. Bu dönemde, Fevzi el-Kevuci, Filistin'i savunmak için Arap Kurtuluş Ordusu'na (ASA) asker toplarken, Lübnanlı Dürzî Şakib Vehhab, liderliğindeki 500 kişilik bir Dürzî kuvvetini Shefar'am/ Şefa Amr'da görevlendirmiştir. Aynı zamanda, ASA'daki bir diğer tugay, Kadisiye Tugayı, Dürzî teğmen Fayez Hdaifah komutasında iki Dürzî çavuşla birlikte görev yapıyordu. Ayrıca, Suriyeli milliyetçi Kamal al-Kanj, Filistinlilerin mücadelesine katılmak üzere Suriye'den 250 Dürzîden oluşan bir grup örgütlemiştir.

Dürzîlerin Arap Kurtuluş Ordusu'na (ASA) katılım oranı, yaklaşık olarak yüzde 22'sini olarak belirtilmektedir. Bu oran, Dürzîlerin Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır ve Ürdün toplam nüfusunun yüzde 1'inden azını oluşturduğunu göz önünde bulundurulduğunda, bölgedeki Arap nüfusuna kıyasla savaşa 22 kat daha fazla katıldıklarını göstermektedir. Bu durum, Dürzîlerin tarafsız kaldığı ya da Siyonistlerin safında yer aldığı düşüncesinin hatalı olduğunu ortaya koymaktadır. 1936 yılında Dürzî toplum ile Yahudi Yishuv liderliği arasında imzalanan sadakat anlaşması ise pek uygulanmamış ya da işlevsel olmamış gözükmektedir. 1936'daki Arap isyanı sırasında 96 Dürzî lider, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir mektup göndererek tarafsızlıklarını ilan etmiş; sonrasında ise Yahudi toplumu ile örtük bir sadakat anlaşması imzalandığı öne sürülmüştür. Ancak, Eduardo Wassim Aboultaif, 1949 yılında Dürzîlerin Filistin meselesine tarafsız kalmadığını savunmuştur.

³ Eduardo Wassim Aboultaif, "Revisiting the Druze Politics in Palestine under British Colonial Rule", Arab Studies Quarterly, Vol. 40, No. 3 (Summer 2018), ss. 233-253.

Fakat Dürzîler, tarihsel olarak hem Müslüman hem de Yahudi yönetimleri altında azınlık konumunda olmanın getirdiği güvenlik kaygılarıyla hareket etmiş görünmektedir. Özellikle 1948'sonrası süreçte, Dürzîler hayatta kalabilmek için İsrail ile daha yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu nedenle, topluluk olarak büyük siyasi riskler almak yerine, statükoyu korumayı ve devletle iyi ilişkiler kurmayı tercih etmişlerdir. Bu tutumda, İsrail'in Dürzîleri kazanma ve onları diğer Arap topluluklarından ayırıştırma politikalarının da önemli bir etkisi olduğu unutulmamalıdır.

Dini ve Etnik Kimliklerin Teşviki ve Ayırıştırılması

Özellikle 1956'dan sonra İsrail ile Dürzîler arasındaki yakınlaşma, hem İsrail devletinin bilinçli siyasal mühendislik çabalarının hem de Dürzî cemaatinin hayatta kalma ve sosyal yükselme stratejilerinin bir sonucu olarak şekillenmiştir. İsrail devleti, özellikle 1948 sonrası kendi sınırları içinde kalan Yahudi olmayan Filistinli vatandaşlarını yönetirken, sistematik biçimde “böl ve yönet” stratejilerine başvurmuştur. Bu strateji çerçevesinde, Arap vatandaşlar farklı “milliyet” kategorileri altında ayırıştırılmış; örneğin “Araplar”, “Dürzîler”, “Bedeviler” ve “Çerkesler” gibi alt gruplar oluşturulmuştur. Bu türden ayırıştırımlar, hem Arap vatandaşların kolektif kimliğini parçalamayı hem de vatandaşlık haklarını etnik ve dini temelde farklılaştırmayı amaçlamıştır. Grup kimliği politikası, İsrail açısından kendi vatandaşları arasında bir hiyerarşi kurmanın ve özellikle Arap toplulukları üzerindeki denetimini sürdürmenin etkili bir aracı olarak uygulanmaktadır.

İsrail devleti, Arap azınlığı “Araplar ve Dürzîler” gibi kategorilere ayırarak, Dürzîleri Müslüman ve Hristiyan Araplardan ayrı bir topluluk olarak tanımış ve teşvik etmiştir. 1956'da Dürzî gençlerin askere alınması, 1957'de Dürzîlerin bağımsız bir dini topluluk olarak tanınması ve 1962'de ayrı Dürzî mahkemelerinin kurulması bu ayrımcılığın somut örneklerindendir. Kimlik kartlarında “Dürzî” ibaresinin yer alması da bu ayrışmayı pekiştirmiştir. Bu bağlamda, Dürzîler özel bir örnek teşkil etmektedir. İsrail devleti, 1960'lardan itibaren Dürzîleri Araplardan ayıracak özel kurumlar ve semboller üretmeye başlamıştır:⁴

- 1962'de Dürzîlerin resmî milliyeti “Arap” kategorisinden çıkarılarak “Dürzî” yapılmıştır.
- 1976'da ayrı bir Dürzî eğitim müfredatı ve sektörü oluşturulmuştur.
- Eğitim alanında Dürzî okullarına atanan öğretmenlerin yalnızca Dürzîler arasından seçilme şartı getirilmiştir. Bu uygulama, genç erkekler arasında öğretmen-asker kimliğini yaygınlaşmasına yol açmıştır.

İsrail'in Dürzî politikası, Dürzî siyasi ve ulusal kimliğinin yeniden şekillendirilmesine ve yapı sökümüne yol açmıştır. İsrail hükümetinin resmi politikası, Dürzîleri, İsrail'deki diğer Filistinlilerden farklı olarak “eşsiz bir kültürel grup” veya “farklı bir azınlık” olarak görmektir. Bu çerçevede, İsrail, Dürzî dini kurumlarına ve yerel yönetimlere iç işlerini yönetme hakkı tanımış ve ayrı bir eğitim sistemi kurmuştur. Dürzîler, İsrail nüfusunun %1,6'sını ve ülkedeki Arap nüfusunun %7,6'sını oluşturmaktadır. 2019 yılı itibarıyla İsrail'deki Dürzî nüfusu yaklaşık 145.000 kişiye ulaşmış olup, bunlardan 24.000'i Golan Tepeleri'nde yaşamaktadır.

İsrail'de eşitlik ilkesi, vatandaşlık haklarının birey düzeyinde değil, grup kimlikleri temelinde tanımlanması nedeniyle karmaşık bir yapıya sahiptir. ABD gibi birey merkezli vatandaşlık

⁴ Kais M. Firro, “Reshaping Druze Particularism in Israel”, Journal of Palestine Studies , Vol. 30, No. 3 (Spring 2001), ss. 40-53.

anlayışlarının aksine, İsrail'de bireylerin devletle olan ilişkileri, ait oldukları etnik ya da dini grupların resmi statüsü tarafından şekillendirilmektedir. Bu durum, grup kimliklerinin hukuki ve siyasal kategoriler haline gelmesine yol açmıştır.

İsrail'de Eğitim ve Müfredatın Ayırıştırılması

İsrail devleti, Arap azınlık içindeki dini ve etnik farklılıkları derinleştirmek amacıyla eğitim sistemini de aktif bir araç olarak kullanmıştır. Bu politika, Arap azınlığın kolektif ulusal kimliğini zayıflatmayı ve dini/mezhebi kimlikleri öne çıkarmayı hedeflemektedir. Uygulamanın temel unsurları ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Ayrı Okullar ve Ayrı Müfredatlar

Müslüman, Hristiyan ve Dürzî öğrenciler için ayrı okullar ve müfredatlar oluşturulmuştur. Özellikle Dürzîler için 1970'lerden itibaren tamamen ayrı bir "Dürzî eğitim sistemi" kurulmuştur. Bu sistemde:

- Dürzî okullarında, Dürzî tarihi, dini ve kültürel kimliği öne çıkaran dersler zorunlu hale getirilmiştir.
- Müslüman ve Hristiyan Arap öğrenciler için farklı içeriklere sahip Arapça müfredatlar uygulanmaktadır.
- Yahudi öğrenciler ise tamamen farklı, Siyonist ve Yahudi kimliğini öne çıkaran bir müfredatla eğitim almaktadır.

2. İzcilik ve Gençlik Örgütleri

Devlet, Müslüman, Hristiyan ve Dürzî öğrenciler için ayrı izcilik ve gençlik örgütleri kurulmasını teşvik etmiştir. Hatta Hristiyan topluluğu içinde bile mezheplere göre Rum Ortodoks, Katolik, Mârûnî gibi mezheplere dayalı ayrı izcilik örgütleri oluşturulmuştur. Bu uygulama, çocukların daha küçük yaşlardan itibaren kendi dinî/mezhebî kimlikleriyle özdeşleşmesini sağlamaktadır.

3. Dinî Mahkemeler ve Kişisel Statü

Eğitimdeki ayrışma, hukuki alanda da kendini göstermektedir. Her dini grubun kendi dini mahkemesi ve kişisel statü hukuku vardır. Bu durum, topluluklar arasında hukuki sınırların oluşmasına ve eğitimde de bu sınırların pekişmesine yol açmaktadır.

4. Müfredatın İçeriği ve Kimlik İnşası

Arap okullarında okutulan tarih, vatandaşlık ve edebiyat derslerinde Filistinli ulusal kimlikten ziyade dinî ve mezhebî kimlikler öne çıkarılmaktadır. Dürzî okullarında Dürzî tarihi ve dini, Hristiyan okullarında Hristiyanlık, Müslüman okullarında ise İslâm vurgulanırken, Filistinli veya Arap ulusal kimliği genellikle arka planda bırakılmaktadır.

Sonuç olarak, Arap azınlık içinde ortak bir kimlik ve dayanışma yerine, ayrışma ve rekabet teşvik edilmektedir.

Ordu ve Polis Teşkilatında Dürzîlerin Ayrıcalıkları

Dürzîlerin İsrail'deki ordu ve polis teşkilatındaki ayrıcalıkları, hem tarihsel hem de güncel olarak Arap azınlık içindeki diğer gruplardan (özellikle Müslüman ve Hristiyan Araplardan) belirgin şekilde ayrılmaktadır. Dürzîler, 1956'dan itibaren İsrail'de Yahudiler gibi zorunlu askerlik hizmetine tabi tutulurken, Müslüman ve Hristiyan Araplar ise bu yükümlülüğten muaftır. Bu durum, Dürzîleri devlet nezdinde “sadık vatandaş” ve “iyi azınlık” olarak konumlandırmıştır. Dürzîler, İsrail ordusu (IDF) içinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. 1956'da çıkarılan zorunlu askerlik yasasıyla birlikte, Dürzî erkekler orduya katılmakla yükümlü hale gelmişlerdir. Bu gelişme, Dürzîlerin İsrail toplumuna entegre olmalarını ve devletle daha yakın ilişkiler kurmalarını sağlamıştır. IDF içinde özel bir Azınlıklar Birimi bulunmaktadır ve bu birliğin üyelerinin çoğu Dürzîlerden oluşmaktadır. Bu birim, istihbarat toplama ve düşman hatlarının gerisinde özel görevlerde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Dürzî gençler, İsrail ordusunda subaylığa kadar yükselebilmekte, özel birliklerde ve hassas görevlerde yer alabilmektedirler. Polis teşkilatında ise, Dürzîler diğer Arap gruplara kıyasla daha fazla istihdam edilmekte ve terfi olanaklarına sahip olmaktadır. Dürzî subaylar, İsrail ordusunda üst düzey görevlere kadar yükselebilen tek Arap kökenli grup olarak öne çıkmaktadır.

Dürzîlerin ordu ve güvenlik güçlerindeki sayıları hakkında kesin rakamlar kamuya açık değildir. Ancak bazı tahminlere göre, Dürzî erkek işgücünün yaklaşık %40'ı bu sektörde istihdam edilmektedir. Bu oran, Dürzîlerin İsrail güvenlik güçlerindeki önemini ve etkisini gözler önüne sermektedir.

Suriye’de Dürziler

Suriye’deki toplam Dürzi nüfusu yaklaşık 700.000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğu Süveyda (Suwayda) ilinde yaşamaktadır (yaklaşık %91’i).

Ana yerleşim bölgeleri şöyledir:

- Cebel el-Dürz / Cebel el-Arab: Süveyda ili genelinde yer alan dağlık bölge.
- Şam’ın kırsalı: Sahnaya, Cermana gibi semtlerde.
- Dera ve Kuneytra kırsalı: Küçük köy toplulukları.

Lübnan, Ürdün ve İsrail’de yaşayan Dürzilerle sıkı akrabalık ve inanç bağları vardır. Toplum aşiret, aile ve dini yapı ekseninde örgütlenmiştir. Dini liderlik: “Meşayih el-Akl” sistemiyle üç ayrı ruhani lider (al-Hijri, al-Jarbou, al-Hinnawi ailelerinden) toplumun dini yönünü yönetir. Tarihsel olarak Sultan el-Atraş gibi seküler milliyetçi figürler da bulunmaktadır. Böylece Suriye milliyetçiliğiyle Dürzi kimliği arasında denge kurulmuştur. Dürziler, Baas rejimi ile genellikle pragmatik ilişkiler kurmuştur. Devlet içinde orta kademe bürokrasi ve ordu düzeyinde etkili olmuşlardır. 2011 iç savaşı ile birlikte dengeler değişmeye başlamıştır.

Süveyda’daki Dürziler arasında silahlı gruplar, Suriye iç savaşıyla birlikte önemli bir toplumsal ve siyasi aktör haline gelmiştir. Özellikle devlet otoritesinin zayıfladığı, güvenlik boşluğunun olduğu ve zorunlu askerlik uygulamasının Dürziler arasında ciddi rahatsızlık yarattığı koşullarda bu grupların etkisi artmıştır. Merkezi hükümetin bıraktığı güvenlik boşluğunu doldurmak için silahlı gruplar oluşmuştur. Bunları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- **Rical al-Karame (Rijâl el-Karame / Onur Adamları Hareketi):** 2013'te Şeyh Vahid el-Belus liderliğinde kuruldu. Askerî kapasitesi yerel düzeyde yüksek olup, milis formundaki diğer grupları dengeleyebilecek güce sahiptir.
- **Savunma Komiteleri ve Mahalli "Fazaa" Güçleri:** Köy ve mahalle düzeyinde gönüllü milis yapılarıdır. 2018'de IŞİD'in katliamlarına karşı aktif rol oynamışlardır. Geleneksel "toplumsal seferberlik" kültürüne dayanır. Aşiret, aile ve köy dayanışmasına bağlıdır.
- **Rejim Yanlısı Milisler:** OBaas Tugayları, Nosour al-Zawba'a (Kasırğa Kartalları), Humat el-Diyar gibi doğrudan rejim bağlantılı gruplardır. Genellikle rejim tarafından silahlandırılmış ve finanse edilmiştir. OBir kısmı suç kayıtlı bireylerden oluştuğu için halkta meşruiyeti düşüktür. Bu grupların bazıları kaçakçılık, adam kaçırma ve uyuşturucu ticareti gibi yasa dışı faaliyetlerde bulunmuştur.

Görüldüğü gibi Suriye'de özellikle Süveyda bölgesindeki Dürzileri salt dini grup kimliğine bağlı bir mezhep olarak düşünmek oldukça yanlıştır. Bu güçlerin askeri ve milis kapasitesi göz ardı edilmemelidir. 2011 İç savaşıdan sonra Dürzilerin ciddi bir askeri kapasite inşa ettikleri görülmektedir.⁵

Sonuç

İsrail ile Dürzîler arasındaki yakınlaşma, hem İsrail devletinin bilinçli siyasal mühendislik çabalarının hem de Dürzî cemaatinin hayatta kalma ve sosyal yükselme stratejilerinin bir ürünü olarak şekillendiğini söyleyebiliriz. Dürzî toplumu, tarihsel olarak sürekli "öteki" olarak Arapların içinde yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Uğradıkları baskı ve ötekileştirmenin yarattığı örselenmiş kimlik bilinci, Dürzîleri Araplardan uzaklaştırmıştır. İsrail, bölgede Araplara karşı uyguladığı mezhepler ve dini kimlikler arasındaki ayrımcılık politikaları sayesinde Dürzîlere "sadık" bir kimlik inşa etmiştir. Bu çerçevede, İsrail'in Dürzî kimliğini "Araplardan ayrı" ve "İsrail'e bağlı" olarak gösteren etno-politik tasarımı etkili olmuştur. Bu durum aynı zamanda askerliğin, vatandaşlık hakları ve ekonomik fırsatlar için bir geçiş ritüeline dönüşmesini de sağlamıştır. Fakat bu ayrıcalıklar her zaman sınırlı kalmış; toprak mülkiyeti, bütçe dağılımı ve sosyal haklar açısından Yahudilerle eşitlenmemiştir.

HTŞ geçmişinden dolayı Suriye'de yeni kurulan hükümeti kendisi için bir tehdit olarak gören İsrail, Dürzîler üzerinden Suriye içinde kendisi için bir tampon bölge oluşturmayı hedeflemektedir. İsrail, bölgeden İran'ı uzaklaştırdıktan sonra yeni bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmak istememektedir. Bu sebeple, Dürzîlerin yeni kurulan Suriye hükümetine yönelik şüphelerini kullanarak Suriye içinde güvenlik alanı oluşturmak amacıyla sık sık askeri müdahalelerde bulunmaktadır. Suriye'nin İsrail'e askeri karşılık verme yeteneği ve kapasitesi olmadığından, yapabileceği tek şey, sadece Dürzîleri değil tüm azınlık gruplarını eşit vatandaşlık ilkesi ile Suriye Devleti'ne bağlayacak anayasal düzenlemeleri hızla yapmaktır. Ahmed el Şara, tüm Suriyeliler için hukuk önünde yasal ve eşit vatandaşlık sağlayabilirse, bu hem İsrail'in Dürzî politikalarını boşa çıkaracak hem de uluslararası desteği arkasına almasına olanak tanıyacaktır. Buna karşın, Dürzî toplumuna karşı dışlayıcı ve ötekileştirici bir dinî-mezhebî bakış, Dürzîlerin İsrail ile olan ilişkilerini daha da sıkılaştıracaktır. Suriye'nin önündeki tek çıkış yolu ise, etnik ve mezhebi kimlikleri merkeze almadan, anayasal vatandaşlık temelinde bir Ulus Devlet inşasıdır.

⁵ Taim Zaidan, Sweida: Conflict Dynamics and the Role of Civil Society, The London School of Economics and Political Science, 6 Ocak 2020; Mahmoud al-Lababidi, The Druze of Sweida: the Return of the Regime Hinges on Regional and Local Conflicts, European University Institute, 28 Ağustos 2019.